

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д.
УШИНСЬКОГО»**

Кафедра теорії та методики практичної психології

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ
ЗАНЯТЬ, ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»**

*для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю
053 Психологія*

УДК 159.9

Затверджено рішенням Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 13 від 24.04.2025 року).

Укладач:

Лазоренко Т. М., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса).

Рецензенти:

Головська І. Г., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса).

Хмель Н.Д., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри кіберпсихології та реабілітації Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку (м. Одеса).

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Спеціальна психологія» / Лазоренко Т. М. Одеса: Університет Ушинського, 2025. 34с.

Методичні рекомендації складено відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 09.07.2018 року № 1/9-434 «Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення» і містять опис навчальної дисципліни, загальні положення, плани проведення та зміст практичних занять і самостійної роботи здобувачів вищої освіти, рекомендації до виконання окремих видів самостійної роботи, критерії оцінювання, тематику індивідуального навчально-дослідного завдання та методичні рекомендації щодо їх виконання, екзаменаційні питання та список рекомендованих джерел.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ 1. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	10
2.1. Теми практичних занять.....	10
2. 2. Технологічна карта дисципліни.....	11
РОЗДІЛ 3. САМОСТІЙНА РОБОТА З ДИСЦИПЛІНИ.....	18
3.1. Загальні рекомендації щодо самостійного опрацювання питань з спеціальної психології.....	18
3.2. Питання до самостійної роботи.....	21
3.3. Індивідуальні навчально - дослідні завдання	22
3.4. Питання для самоконтролю	23
ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ.....	27
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА.....	32

ПЕРЕДМОВА

Стратегічний розвиток нашої держави зумовлює суттєві перетворення в усіх сферах суспільства, зокрема й в галузі освіти. Нинішні пріоритети державної політики в галузі освіти, зокрема психологічної, орієнтують ЗВО на підготовку фахівців з високим інтелектуальним потенціалом, розвинутими фаховими компетенціями, здатними до самореалізації і саморозвитку.

Метою розроблених методичних вказівок до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з курсу «Спеціальна психологія» є ознайомлення здобувачів із структурою спеціальної психології, її специфікою, сучасними уявленнями про нормальний і аномальний розвиток, критеріями психологічного здоров'я особистості, середньостатистичною та функціональною нормами, а також з основними видами дизонтогенезу та засад психологічної допомоги.

Методичні вказівки містять завдання практичних робіт для студентів з дисципліни «Спеціальна психологія» відповідно до навчальної програми. Організація роботи студентів передбачає ведення глосарія психологічних термінів з кожної теми, підготовку відповідей на контрольні запитання та завдання, анотації наукових джерел, а також розв'язання проблемних ситуацій та творчих завдань. Питання для самоконтролю передбачають активізацію у студентів знань з попередніх тем курсу, уміння відстежувати закономірності та фактори, які зумовлюють певні патологічні відхилення у розвитку особистості.

Мета навчальної дисципліни сформувати у здобувачів знання про закономірності розвитку і прояву психіки у дітей, які мають психофізичні порушення, оволодіти практичними навичками організації та надання психологічної допомоги сім'ям, які мають дітей з особливими потребами.

Передумови для вивчення дисципліни: одночасно з вивченням навчальної дисципліни «Спеціальна психологія» здобувачі мають

отримувати знання з таких навчальних дисциплін, як «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Психодіагностика», «Патопсихологія».

Очікувані програмні результати навчання.

ПНР 9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язування.

ПНР 11. Скласти та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій.

ПНР 12. Скласти та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо відповідно до вимог замовника.

ПНР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПНР 18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

ПНР 21. Оцінювати можливості та перспективи надання соціально-психологічної допомоги у процесі реабілітації.

При вивченні дисципліни здобувач повинен **знати:**

- предмет, завдання, методи та історію розвитку спеціальної психології, її основні напрями;
- механізми, фактори і закономірності психічного розвитку дітей з особливими потребами;
- психологічні проблеми, які виникають при порушенні психофізичного розвитку у дітей, та шляхи їх подолання;
- психологічну діагностику особистості з дизотогеніями, та методи психологічної корекції психічного здоров'я у даній категорії населення.

уміти:

- застосовувати спеціальні психологічні знання при вирішенні завдань подальшої професійної діяльності; реалізовувати нові технології

професійно-психологічної підготовки кадрів, використовувати спеціальні методи психодіагностики, засоби профілактики щодо попередження психічних захворювань;

- вибирати основні психологічні методи та техніки для роботи з людьми які мають відхилення у психіці;
- здійснювати психологічний аналіз змісту, процесів, стану та результатів соціально-психологічної роботи, скласти корекційно-реабілітаційні програми.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти у контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати

загальні компетентності:

ЗК 02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 04. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 12. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК 01. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.

СК 03. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК 04. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

СК 05. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.

СК 11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ОПАНОВУЮЧИ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ, ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ:

- сумлінно, вчасно й самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;
- бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, викликаних поважними причинами;
- ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;
- сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

РОЗДІЛ 1. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи і методологічні проблеми спеціальної психології

Тема 1. Предмет і об'єкт спеціальної психології.

Поняття спеціальна психологія. Історія становлення спеціальної психології. Предмет та завдання спеціальної психології. Взаємозв'язок спеціальної психології з іншими галузями психології та науками. Основні поняття курсу: абілітація, реабілітація, дизонтогенез, асинхроонія, гетерохроність, ретардація, депривація та інші. Методологічні принципи дослідження у спеціальній психології. Методи та методики спеціальної психології.

Тема 2. Феномен порушеного розвитку особистості.

Поняття здоров'я та його види. Умови розвитку нормального психічного здоров'я. Біологічні, психосоціальні та соціокультурні фактори психічної патології. Теорія Л.С. Виготського «Первісних та вторинних дефектів». Фактори які впливають на формування дефекту. Загальні порушення розвитку, модально-неспецифічні закономірності розвитку, модально-специфічні закономірності розвитку.

Тема 3. Класифікації порушеного розвитку особистості.

Характеристика класифікації порушеного розвитку особистості. Психічна недорозвиненість. Затриманий розвиток. Ушкоджений розвиток. Дефіцитарний розвиток. Спотворений розвиток. Дисгармонійний розвиток.

Тема 4. Компенсація, корекція і реабілітація, як категорії спеціальної психології.

Компенсація, організація компенсаторні процесів. Характеристика основних фаз компенсаторних процесів. Схожість і відмінність компенсації і адаптації. Сутність феноменів декомпенсації, псевдокомпенсації і гіперкомпенсації. Характеристика процесу реабілітації.

Змістовний модуль 2. Психологічне вивчення особистості з відхиленням у розвитку

Тема 5. Клініко-психологічна характеристика СДУГ.

Поняття мінімальні мозкові дисфункції (ММД), синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ). Симптоми СДУГ і їх характеристика. Психологічний портрет дитини з СДУГ. Вікові особливості СДУГ. Причини виникнення СДУГ. Методи діагностики СДУГ. Мультиmodalна система корекції СДУГ.

Тема 6. Клініко-психологічна характеристика дітей з ЗПР.

Поняття затриманого психічного розвитку (ЗПР). Причини виникнення затримки психічного розвитку (ЗПР) у дітей. Психологічний портрет дитини з ЗПР. Класифікація ЗПР. Ступені ЗПР у дітей молодшого шкільного віку. Діагностика та корекція ЗПР у дітей молодшого шкільного віку.

Тема 7. Клініко-психологічна характеристика РАС (розлади аутистичного спектра).

Загальна характеристика поняття РДА (ранній дитячий аутизм) і РАС. Причини виникнення. Клінічна картина РДА і РАС. Класифікація і ступені вираженості аутизму. Діагностика та корекція РАС в умовах інклюзивного навчання.

Тема 8. Клініко-психологічна характеристика дітей з ДЦП.

Поняття дитячий церебральний параліч (ДЦП) у спеціальній психології. Причини виникнення ДЦП. Види ДЦП. Психологічні особливості дітей з ДЦП. Діагностика пізнавальної сфери дітей з ДЦП. Психологічний супровід осіб з ДЦП в умовах інклюзивного навчання.

Тема 9. Клініко-психологічна характеристика осіб з розумовою відсталістю.

Поняття розумової відсталості. Етіологія і патогенез розумової відсталості. Класифікація розумової відсталості. Ступені розумової відсталості. Діагностика та корекція розумової відсталості.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

При підготовці до занять необхідно:

1. Опрацювати лекційний матеріал за конспектом.
2. Підготуватися до практичних занять, використавши лекційний матеріал, сила бус, методичні рекомендації до дисципліни.
3. Законспектувати рекомендовані до теми літературні джерела.
4. Занотувати основні поняття за темою практичного заняття та їхнє значення.
5. Законспектувати питання, які виносяться на самостійне опрацювання до відповідної теми семінарського заняття.
6. Виконати домашнє завдання, яке передбачено темою практичного заняття.

2.1. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Теми заняття	Кількість годин	
		денна	заочна
1	<i>Семінар «Предмет і об'єкт спеціальної психології»</i>	2	1
2.	<i>Практичне заняття «Методи та методики спеціальної психології»</i>	2	
3.	<i>Семінар «Феномен порушеного розвитку особистості»</i>	2	1
4.	<i>Семінар «Загальні порушення розвитку, модально-неспецифічні закономірності розвитку, модально-специфічні закономірності»</i>	2	
5.	<i>Семінар «Класифікації порушеного розвитку особистості»</i>	2	1
6.	<i>Бінарне заняття на базі Одеського інклюзивно-ресурсного центру №1 Ознайомлення з роботою центру. Характеристика порушеного розвитку особистості</i>	2	
7.	<i>Семінар на базі центру ІРЦ № 1</i>	2	

	«Компенсація, корекція, реабілітація, як категорії спеціальної психології»		
8.	<i>Вирішення практичних завдань на базі центру ІРЦ № 1 «Корекція, реабілітація порушеного розвитку особистості»</i>		
9.	<i>Семінар«Клініко-психологічна характеристика СДУГ»</i>	2	1
10.	<i>Практичне заняття « Діагностика СДУГ»</i>	2	
11.	<i>Семінар«Клініко-психологічна характеристика дітей з ЗПР»</i>	2	1
12.	<i>Практичне заняття « Діагностика ЗПР</i>	2	
13.	<i>Семінар«Клініко-психологічна характеристика РАС (розлади аутистичного спектра)»</i>	2	1
14.	<i>Практичне заняття «Діагностика та корекція РАС в умовах інклюзивного навчання».</i>	2	
15.	<i>Семінар«Клініко-психологічна характеристика дітей з ДЦП»</i>	2	
16.	<i>Семінар-практикум «Психологічний супровід осіб з ДЦП в умовах інклюзивного навчання</i>	2	
17.	<i>Семінар-практикум «Клініко-психологічна характеристика осіб з розумовою відсталістю»</i>	2	
18.	<i>Практичне заняття «Діагностика та корекція розумової відсталості»</i>	2	
	Усього	36	6

2.2. Технологічна карта дисципліни

Тема	Форма організації на занятті	Обов'язкове практичне завдання	Термін виконання
<i>Семінар «Предмет і об'єкт спеціальної психології»</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком. 1.Розкрийте основні етапи становлення спеціальної психології? 2.Проаналізуйте опис осіб із психічними і фізичними недоліками в</i>	<i>Завдання 1 Робота в двох групах. Кожна група складає тестові завдання з теми Історія становлення спеціальної психології.(10 завдань) Завдання 2:Здобувачі 2 – х груп обмінюються</i>	<i>На практичному занятті</i>

	джерелах старовини середньовіччя. 3. Яке має значення наукові праці Ж. Ескіроля для розвитку спеціальної психології? 4. Чому період розвитку спеціальної психології 19 століття розглядається, як особливий етап становлення спеціальної психології? 5. Розкрийте основні напрямки розвитку спеціальної психології 20 століття? 6. Який науковий внесок зробив Л.С. Виготський у розвиток спеціальної психології? 7. Які галузі спеціальної психології сформувались у сучасній Українській спеціальній психології? 8. Розкрийте взаємозв'язок спеціальної психології з іншими галузями психології та науками.	тестовими завданнями і колективно відповідають на них. Завдання 3. Скласти глосарій основних понять зі спеціальної психології	
<i>Практичне заняття «Методи та методики спеціальної психології»</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком.</i> 1. Основні методи спеціальної психології. 2. Розкрийте методологічні принципи дослідження у спеціальній психології. 3. Використання нейропсихологічних методик у спеціальній психології.	Завдання 1. Підготувати бланк спостереження. Завдання 2. Підготувати обладнання для нейропсихологічного дослідження (апробація).	На практичному занятті

<i>Семінар «Феномен порушеного розвитку особистості».</i>	1.Розкрийте поняття здоров'я і його види. 2. Назвіть умови розвитку нормального психічного здоров'я. 3.Розкрийте сутність поняття «складна структура дефекту». 4.Теорія Л.С. Виготського «Первісних та вторинних дефектів». 5.Наведіть приклади взаємозв'язків первинних та вторинних ознак дефекту при різних формах дизонтогенезу.	<i>Завдання 1.</i> Опишіть структуру дефекту при різних дизонтогеній. <i>Завдання 2.</i> Класти стислий конспект теорії Л.С. Виготського	На практичному занятті
<i>Самінар-практикум «Загальні порушення розвитку, модально-неспецифічні закономірності розвитку, модально-специфічні закономірності».</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком.</i> 1. Назвіть основні загальні, модально-специфічні закономірності і модально не специфічні закономірності розвитку. 2. Наведіть приклади модально-специфічних і модально не специфічних закономірностей розвитку.	<i>Завдання 1:</i> опишіть ознаки модально-специфічних і модально неспецифічних порушень.	
<i>Семінарське заняття на базі Одеського інклюзивно-ресурсного центру №1 «Класифікації порушеного розвитку особистості»</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком.</i> 1. Яке практичне і теоретичне значення створення класифікацій відхилення у розвитку? 2. У чому різниця теоретичних класифікацій від емпіричних? 3.Охарактеризуйте:	<i>Завдання 1</i> Опишіть міжпівкульну асиметрію в умовах дизонтогенезу. Результати доповіді на практичному занятті. <i>Завдання 2.</i> Наведіть приклади: 1. Психічна недорозвиненість. 2. Затриманий розвиток.	На практичному занятті

	психічна недорозвиненість, затриманий розвиток, ушкоджений розвиток, дефіцитарний розвиток, спотворений розвиток, дисгармонійний розвиток	3. Ушкоджений розвиток. 4. Дефіцитарний розвиток. 5. Спотворений розвиток. 6. Дисгармонійний розвиток.	
<i>Бінарне заняття на базі Одеського інклюзивно-ресурсного центру №1</i> Ознайомлення з роботою центру. Характеристика порушеного розвитку особистості.	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком.</i> 1. Мета та завдання центру 2. Документація психолога центру. 3. Функції та види роботи психолога центру.	<i>Завдання 1.</i> Ознайомитись з документацією психолога <i>Завдання 2.</i> Ознайомитись з нейропсихологічною діагностикою.	На практичному занятті
<i>Семінар на базі центру ІРЦ №1 «Компенсація, корекція, реабілітація, як категорії спеціальної психології»</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком.</i> 1. Розкрийте поняття: компенсація, корекція і реабілітація в спеціальній психології. 2. Зіставте поняття «реабілітація» і «абілітація». 3. Проаналізуйте методологічні принципи реабілітації.	<i>Завдання</i> Презентація і обговорення корекційної програми, за вибором.	На практичному занятті
<i>Вирішення практичних завдань на базі центру ІРЦ №1 «Корекція, реабілітація порушеного розвитку особистості».</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком.</i> 1. Які методологічні принципи реабілітації використовують у центрі ІРЦ № 1. 2. Проаналізуйте методологічні принципи реабілітації.	<i>Завдання</i> Презентація, обговорення корекційної програми, за вибором.	На практичному занятті
<i>Семінар «Клініко-</i>	<i>Участь у колективній</i>	<i>Завдання 1. Розробити</i>	На

психологічна характеристика СДУГ»	<i>роботі з динамічним зворотнім зв'язком.</i> 1. Дайте визначення СДУ, його причини виникнення? 2. Опишіть психологічний портрет дитини та підлітка з СДУ. 3. Які діагностичні критерії у дітей з СДУ. 4. Охарактеризуйте методи і методики діагностики СДУ у дітей 5. Розкрийте роль педагога, батьків і психолога у корекції СДУ?	психологічні рекомендації для батьків, які мають дітей з СДУ (результати представить на практичному занятті). <i>Завдання 2.</i> Розробити психологічні рекомендації для вчителів, що працюють з дітьми з СДУ (результати представить на практичному занятті).	практичному занятті
Практичне заняття «Діагностика СДУГ»	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком.</i> 1. Методи діагностики СДУГ. 2. Методики діагностики СДУГ.	<i>Завдання 1.</i> Опрацювати методику СДУ Я. А. Пономарева (робота в парах) <i>Завдання 2.</i> Оформити результати та описати (інтерпретація результатів). Результати доповісти на практичному занятті.	На практичному занятті
Семінар практикум «Клініко-психологічна характеристика дітей з ЗПР»	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Дайте визначення ЗПР, розкрийте причини виникнення? 2. Опишіть психологічний портрет дитини та підлітка з ЗПР. 3. Охарактеризуйте ступені ЗПР. 4. Діагностика ЗПР. 5. Основні напрямки корекції ЗПР у дітей.	<i>Завдання 1.</i> підготувати стимульний матеріал з діагностики пізнавальної сфери для дітей. <i>Завдання 2.</i> Опрацювати методики діагностики ЗПР у дітей. <i>Завдання 3</i> Розробити рекомендації для батьків, які мають дітей з ЗПР. Обговорити результати в групі. <i>Завдання 4.</i>	На практичному занятті

		Подивитися документальний фільм «Наші діти» - до наступ. заняття	
<i>Практичне заняття «Діагностика ЗПР»</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Методи діагностики ЗПР. 2. Методики діагностики ЗПР. Алгоритм використання.	<i>Завдання 1.</i> Підготувати стимульний матеріал з діагностики пізнавальної сфери для дітей. <i>Завдання 2.</i> Опрацювати методики діагностики ЗПР у дітей	На практичному занятті
<i>Семінар «Клініко-психологічна характеристика РАС (розлади аутистичного спектра)»</i>	<i>Участь у колективній роботі з динамічним зворотнім зв'язком.</i> 1. Загальна характеристика поняття РДА (ранній дитячий аутизм) і РАС. 2. Причини виникнення, клінічна картина РДА і РАС. 3. Класифікація і ступені вираженості аутизму. 4. Обговорення фільму «Наші діти».	<i>Завдання 1:</i> Робота в мікрогрупах Підготувати рекомендації для педагогів які навчають дітей із РАС в класі з інклюзивним навчанням, щодо організації їх навчальної пізнавальної діяльності. <i>Завдання 2.</i> Групи готують презентації власних проєктів, кожен проєкт обговорюється, робиться висновок про те, яку з моделей доцільно застосовувати в організаціях різного типу і профілю.	На практичному занятті
<i>Практичне заняття «Діагностика та корекція РАС в умовах інклюзивного навчання».</i>	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Методи та методики діагностика РАС в умовах інклюзивного навчання. 2. Методи корекції РАС в умовах інклюзивного навчання	<i>Завдання 1.</i> Опрацювати методики діагностики РАС у дітей. <i>Завдання 2.</i> Проаналізувати методи та техніки корекції РАС .	На практичному занятті

<i>Семінар</i> <i>«Клініко-психологічна характеристика дітей з ДЦП»</i>	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Розкрийте поняття дитячий церебральний параліч (ДЦП) у спеціальній психології. Причини виникнення ДЦП. 2. Охарактеризуйте види ДЦП. 3. Проаналізуйте психологічні особливості дітей з ДЦП. 4. Особливості діагностики пізнавальної сфери дітей з ДЦП.	<i>Завдання 1.</i> Тезові відповіді на запитання: 1. Особливості порушень психічних процесів у дітей із ДЦП: - зі збереженим інтелектом; - з порушеним інтелектом. <i>Завдання 2.</i> Особливості порушень мовленнєвих функцій у дітей із ДЦП? <i>Завдання 3.</i> 1. Оформити діагностичну карту психічного розвитку дитини з ДЦП: - дошкільного віку; - молодшого шкільного віку	На практичному занятті
<i>Семінар-практикум</i> <i>«Психологічний супровід осіб з ДЦП в умовах інклюзивного навчання»</i>	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Психологічний супровід осіб з ДЦП в умовах інклюзивного навчання. 2. Основні принципи розробки психологічного супроводу.	<i>Завдання 1.</i> Розробити і оформити програму «Психологічний супровід осіб з ДЦП». Обговорення результатів на практичному занятті (робота у групах).	На практичному занятті
<i>Семінар-практикум</i> <i>«Клініко-психологічна характеристика осіб з розумовою відсталістю»</i>	<i>Тезові відповіді на запитання:</i> 1. Поняття розумової відсталості. Етіологія і патогенез розумової відсталості. 2. Класифікація розумової відсталості. 3. Ступені розумової відсталості.	<i>Завдання 1.</i> Скласти психодіагностичний алгоритм дослідження пізнавальної сфери у дітей з розумовою відсталістю. <i>Завдання 2.</i> Провести метод анамнезу (робота в парах).	На практичному занятті

<i>Практичне заняття</i> «Діагностика та корекція розумової відсталості»	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Методи діагностики розумової відсталості. 2. Діагностика пізнавальних процесів.	<i>Завдання 1.</i> Дослідження пізнавальної сфери у дітей і підлітків з розумовою відсталістю.	На практичному занятті
---	--	---	------------------------

РОЗДІЛ 3. САМОСТІЙНА РОБОТА З ДИСЦИПЛІНИ

3.1. Загальні рекомендації щодо самостійного опрацювання питань

Однією з найголовніших складових навчального процесу вищої школи є самостійна робота студентів – вид навчальної діяльності, що виконується студентом без безпосереднього контакту з викладачем, або керований викладачем опосередковано через спеціальні навчальні матеріали; невід’ємна обов’язкова ланка процесу навчання, що передбачає насамперед індивідуальну роботу студентів у відповідності з установкою викладача або підручника, програми навчання. У сучасній дидактиці самостійна робота студентів розглядається, з одного боку, як вид навчальної праці, здійснюваний без безпосереднього втручання, але під керівництвом викладача, а з іншого – як засіб залучення студентів до самостійної пізнавальної діяльності, формування у них методів організації такої діяльності. У процесі самостійної навчальної діяльності здобувач повинен навчитися виділяти пізнавальні завдання, обирати способи їх вирішення, виконувати операції контролю за правильністю вирішення поставленого завдання, удосконалювати навички реалізації теоретичних знань. Самостійна робота студента під керівництвом викладача протікає у формі ділової взаємодії: студент отримує безпосередні вказівки, рекомендації викладача про організацію самостійної діяльності, а викладач виконує функцію управління через контроль і корекцію помилкових дій. Але основним психолого-педагогічним завданням самостійної навчальної діяльності студентів є формування та ствердження у них складного комплексу

інтелектуальних якостей та особистісних властивостей, що забезпечує уміння навчатися самостійно впродовж всієї майбутньої професійної діяльності. Аналізуючи вищезазначене, можна стверджувати, що **мета** самостійної роботи є здобуття здобувачами глибоких і міцних знань з дисципліни, формування потреби безперервного поповнення знань, розвиток творчих здібностей та активізація пізнавальної діяльності.

У ході організації самостійної роботи здобувачів викладачем вирішуються наступні завдання:

- закріплення психологічних знань і вмінь під час аудиторної роботи;
- розширення і поглиблення знань з дисципліни;
- підготовка до аудиторної навчально-дослідної та самостійної науково-дослідної роботи;
- формування навичок роботи з навчальною і науковою літературою;
- розвиток уміння аналізувати текст, виділяти в ньому головне, конспектувати;
- розвиток уміння структурувати знання за темами, розділами, курсом у цілому;
- формування вмінь використовувати теоретичні знання для характеристики, аналізу й пояснення життєвих явищ і фактів;
- освоєння вмінь психологічного дослідження;
- розвиток таких особистісних якостей як організованість, самостійність, творчість;
- освоєння вмінь самопізнання і саморозвитку.

Самостійна робота з дисципліни є переважно позааудиторною, тому потребує від студентів вміння раціонально використовувати свій час, навичок самоорганізації та самодисципліни.

Загалом самостійна робота може виконуватися як в аудиторії, так і поза її межами. До аудиторної самостійної роботи, яка виконується під керівництвом викладача, належать такі її види, як виконання практичних робіт, захист рефератів, складання заліків та іспитів. Позааудиторна

самостійна робота передбачає наступні види діяльності: опрацювання матеріалу лекцій та питань, які надаються для самостійного вивчення, шляхом роботи з літературою, складання конспектів, схем, таблиць; розв'язання практичних завдань; підготовка доповідей, презентацій; виконання індивідуального навчально-дослідного завдання; підготовка до екзамену.

Окрім критерію місця й часу виконання самостійної роботи для класифікації її видів застосовуються також такі критерії як рівень обов'язковості та рівень прояву творчості здобувачів. Для ефективного виконання студентами самостійної роботи вони забезпечуються навчально-методичним пакетом, до змісту якого входять:

- робоча програма з навчальної дисципліни з чітким визначенням змісту й обсягу аудиторної і позааудиторної навчальної роботи;
- конспект лекцій (презентації до конспекту);
- перелік питань, що виносяться на семінарські заняття;
- контрольні завдання, запитання, тести для самоперевірки; перелік рекомендованих джерел.

Самостійне опрацювання матеріалу з дисципліни «Спеціальна психологія» здійснюється, насамперед, шляхом роботи з літературними джерелами. Самостійна робота з літературою дозволяє не лише засвоїти, поглибити та розширити знання з предмету, але й сприяє формуванню наукового способу пізнання.

Алгоритм виконання самостійної роботи

1. Попередньо ознайомитися з теоретичним матеріалом.
2. Визначити ключові поняття теми.
3. Опрацювати кожне питання, перелік яких надається в наступному розділі, за допомогою самостійно обраної форми: конспекту, плану, тез тощо.

4. За необхідності самостійно підібрати додаткові джерела інформації. Порівняти інформацію з окремих джерел стосовно окремого питання.

5. Якщо питання носить проблемний (дискусійний) характер, доцільним буде сформулювати власну думку, яка базуватиметься на ґрунтовному аналізі проблеми.

6. Зміст кожної з тем, запропонованих для самостійного вивчення, можна надати у вигляді схеми або таблиці, що сприятиме систематизації та узагальненню знань.

7. Перевірити себе за допомогою питань для самоконтролю.

3.2. Питання до самостійної роботи

1. Історичні корні спеціальної психології. Основні етапи розвитку спеціальної психології.

2. Історія становлення спеціальної психології в Україні.

3. Еволюція поглядів Л.С. Виготського на розвиток дитини з відхиленням.

4. Нейропсихологічний підхід в спеціальній психології.

5. Теорія Л.С. Виготського «Первісних та вторинних дефектів».

6. Проблема реабілітації і абілітації в спеціальній психології.

7. Порушення в психічному розвитку і компенсаторні механізми.

8. Формування особистості в умовах порушеного розвитку.

9. Психолого-педагогічна підтримка навчання гіперактивних дітей в інклюзивному класі.

10. Психологічний супровід сімей, які мають дітей з розумовою недостатністю.

11. Психологічна допомога родині, яка має дитину з аутизмом.

12. Психологічні особливості корекційно-розвиткової роботи з розумово відсталими дітьми.

13. Проблема соціалізації дітей з порушенням в розвитку.

14. Психосексуальний розвиток дітей і підлітків з відхиленням в розвитку.

3. 3. ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ (ІНДЗ)

В межах самостійної роботи протягом семестру здобувач виконує індивідуальне навчально-дослідне завдання за вибором. Метою цього виду самостійної роботи є оцінка рівня засвоєння знань з дисципліни, вмінь застосовувати свої знання для розв'язання практичних завдань, а також навичок аргументованого доведення власної думки, роботи з науковими джерелами та творчого мислення.

Тематика корекційних програм (за вибором)

№ з/п	Тематика	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1.	Психокорекційна програма для дітей з СДУГ		
2.	Психокорекційна програма для дітей з ЗПР		
3.	Психокорекційна програма для дітей з РАС		
4.	Психокорекційна програма для дітей з ДЦП		
5.	Психокорекційна програма для дітей з розумовою відсталістю.		
6.	Підготувати психокорекційну програму для батьків, що мають дітей з (РАС,ДЦП,ЗПР,СДУ).		
7.	Підготувати психокорекційну програму для батьків, які виховують дітей з хворобою Дауна.		
	Разом	10	10

Програмою дисципліни «Спеціальна психологія» передбачається підсумковий контроль у формі екзамену. Його метою є встановлення рівня засвоєння навчальної дисципліни студентами, сформованість в них необхідних вмінь та навичок.

Для підготовки до екзамену рекомендується:

1. Ознайомитися з переліком питань до іспиту.

2. Розпланувати час.
3. Підібрати навчальні посібники, підручники, довідники та інші необхідні джерела інформації.
4. Переглянути зміст кожного питання, скористувавшись власними раніше складеними конспектами, схемами, таблицями.
5. Оцінити рівень своєї підготовки з кожного питання. Встановити теми, які потребують детальнішого вивчення.
6. Перевірити себе шляхом переказу відповідей на теоретичні питання.

3.4. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕН)

1. Предмет і завдання спеціальної психології.
2. Історичні корні спеціальної психології. Основні етапи розвитку спеціальної психології.
3. Історія становлення спеціальної психології в Україні.
4. Основні поняття курсу: абілітація і реабілітація, гетерехроність і асинхронія; депривація, дизонтогенез, зворотній розвиток, порушення розвитку, аномальний розвиток, онтогенез, ретардація, функціональний генез, хроногенність.
5. Міжпредметні зв'язки спеціальної психології.
6. Еволюція поглядів Л.С. Виготського на розвиток дитини з відхиленням.
6. Умови нормального психічного розвитку (А.Р. Лурія).
8. Загальні, модально специфічні і модально неспецифічні закономірності порушення розвитку.
9. Причини відхилень у розвитку їх характеристика.
10. Поняття дефект. Фактори його формування.
11. Види дефекту і їх характеристика.
12. Характеристика затриманого розвитку.

13. Характеристика дефіцитарного розвитку.
14. Характеристика ушкодженого розвитку.
15. Характеристика перекрученого розвитку.
16. Вікові дизонтогенії особистості.
17. Нейропсихологічний підхід в спеціальній психології.
18. Загальна структурно-функціональна модель мозку (А. Р. Лурія).
19. Біологічні фактори психічної патології.
20. Психосоціальні фактори психічної патології.
21. Соціокультурні фактори психічної патології.
22. Поняття «дефект». Теорія Л.С. Виготського «Первісних та вторинних дефектів».
23. Проблема реабілітації і абілітації в спеціальній психології.
24. Порушення в психічному розвитку і компенсаторні механізми.
25. Формування особистості в умовах порушеного розвитку.
26. Проблема психодіагностики порушеного розвитку.
27. Методологічні принципи діагностики в спеціальній психології.
28. Поняття затримка психічного розвитку. Причини виникнення ЗПР.
29. Психологічна характеристика дітей з ЗПР.
30. Ступені вираженості ЗПР у дітей.
31. Методи діагностики ЗПР у дітей.
32. Методи корекції ЗПР у дітей.
33. Клініко-психологічна характеристика СДУ з гіперактивністю у дітей.
34. Причини виникнення СДУ з гіперактивністю у дітей.
35. Симптоми СДУ з гіперактивністю у дітей і дорослих.
36. Діагностичні критерії СДУ з гіперактивністю у дітей і дорослих.
37. Мультиmodalьна система корекції СДУ з гіперактивністю у дітей.
38. Психологічні рекомендації для батьків, які мають гіперактивних дітей.
39. Психолого- педагогічна підтримка навчання гіперактивних дітей в

інклюзивному класі;

40. Поняття розумово відсталі діти (атипії). Історія вивчення.
41. Причини виникнення розумової відсталості у дітей.
42. Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.
43. Ступені вираженості розумової відсталості і їх характеристика.
44. Психологічна допомога дітям з інтелектуальною недостатністю.
45. Методи психологічної діагностики інтелектуальної недостатності.
46. Психологічний супровід сімей, які мають дітей з розумовою недостатністю.
47. Психологічні особливості корекційно-розвиткової роботи з розумово відсталими дітьми.
48. Загальна характеристика поняття аутизму. Класифікація розладів аутичного спектру:
49. Синдром Канера, синдром Аспергера.
50. Базові діагностичні критерії аутизму.
51. Ступені вираженості аутизму.
52. Основні положення про аутизм. Характеристика особистості дитини з аутизмом.
52. Психологічна допомога родині, яка має дитину з аутизмом.
53. Психологічні особливості корекційно-розвиткової роботи з розумово відсталими дітьми.
52. Порушення опорно-рухової сфери – дитячий церебральний параліч (ДЦП).
53. Чинники виникнення ДЦП.
54. Форми ДЦП: спастична деплегія, геміпаретична, гіперкінетична, подвійна гіплегія, атонічно-астатична.
55. Загальна характеристика психічного розвитку дітей з ДЦП.
56. Психологічні особливості корекційно-розвиткової роботи з дітьми, що мають ДЦП.

- 57. Формування особистості в умовах порушеного розвитку.
- 58. Проблема соціалізації дітей з порушенням в розвитку.
- 59. Психосексуальний розвиток дітей і підлітків з відхиленням в розвитку.
- 60. Особливості формування захисних механізмів у дітей з відхиленням в розвитку.
- 61. Освіта осіб з особливими потребами. Нормативна база.

ГЛОСАРІЙ ТЕРМЕНІВ

Абілітація — підтримання та розвиток навичок, незалежності та функціональності осіб з обмеженими можливостями або осіб, які мають психологічні труднощі; система заходів, спрямованих на формування ефективних методів соціальної адаптації в можливих для конкретного індивіда межах; пристосування індивіда до нових умов з тим дефектом, який він має.

Адаптація - пристосування будови та функцій організму до умов існування в навколишньому середовищі, змінних та нових умов функціонування. Це процес пристосування особи з особливими потребами, обмеженими можливостями або іншими відхиленнями в психічному розвитку до нових умов чи довкілля з метою досягнення оптимального функціонування та якості життя.

Асинхронія розвитку — диспропорційний, нерівномірний, спотворений психічний розвиток при вираженому випередженні розвитку одних психічних функцій та відставанні темпу та термінів розвитку інших функцій та властивостей.

Гіперкомпенсація — відновлювальні ефекти наднормативної результативності. В іншому трактуванні під Гіперкомпенсацією розуміється використання неадекватних захисних механізмів. Це явище, за якого особа з обмеженими можливостями або психічними відхиленнями розвиває або виявляє надзвичайні здібності або навички в інших аспектах життя як спробу компенсувати свої обмеження чи відхилення.

Депривація — недостатність задоволення будь-яких потреб індивіда; різноманітні порушення у формуванні та функціонуванні психіки, що виникають внаслідок відносно тривалого блокування та позбавлення значущих потреб людини.

Дизонтогенез — порушення розвитку психіки в цілому та її окремих складових, а також порушення співвідношення темпів та термінів розвитку окремих сфер психіки та різних компонентів усередині них.

Загальні закономірності розвитку — найбільш суттєві характеристики процесу психічного розвитку, в однаковому ступені властиві як для нормального розвитку, так і для такого, що відхиляється від норми.

Зворотній розвиток — не відповідне дійсності уявлення, згідно з яким процес розвитку здатний протікати у зворотньому напрямку, повертатися до вже пройдених етапів. Це положення грубо суперечить філософським уявленням, за якими будь-який процес розвитку завжди розгортається у масштабах реального часу, незворотність якого унеможливорює і зворотній розвиток.

Зупинка розвитку — не відповідне реальності уявлення про те, що процес розвитку може мати моменти перерви, тобто зупинок. Ситуація, коли індивідуальний розвиток людини зупиняється або затримується на певному етапі, і вона не досягає очікуваних дрібних вікових досягнень та розвитку в різних аспектах життя.

Компенсація — відновлення втраченої або глибоко порушеної функції за рахунок внутрішньосистемних та міжсистемних перебудов; відшкодування недорозвинених чи порушених функцій шляхом використання збережених чи перебудови частково порушених. Компенсація порушення (дефекту) - відшкодування, вирівнювання, розвиток порушених чи недорозвинених функцій, перебудова збережених функцій заміщення порушених; придбання у навчанні та вихованні способів діяльності та поведінки, що сприяють соціальній адаптації та інтеграції. Компенсація психологічна - процес, спрямований на досягнення або відновлення почуття внутрішньої стабільності та самоприйняття у зв'язку з переживанням неспроможності тих чи інших аспектів життя.

Корекція — заходи, спрямовані на виправлення порушень різних сторін психічного функціонування.

Модально-неспецифічні закономірності розвитку – особливості психічного розвитку, тією чи іншою мірою характерні для різних форм дизонтогенезу, і відмінні від їхнього нормального розвитку.

Модально-специфічні закономірності розвитку – особливості психічного розвитку, характерні певного виду дизонтогенезу.

Нервово-психічна напруга – загальна реакція організму при зміні стереотипу діяльності, що найбільш різко проявляється при уявній або реальній загрозі життю або здоров'ю.

Онтогенез — прижиттєвий розвиток індивіда від зачаття до смерті. Процес закладання, формування, структурування, розквітання функцій організму з наступним поступовим в'яненням.

Психологічна корекція – це процес впливу на психічні фактори, навички й стратегії особистості з метою виправлення небажаних або дисфункціональних психічних станів, розвитку потрібних психологічних якостей та досягнення гармонії в психічному функціонуванні для підвищення її соціалізації та адаптації до змінних життєвих умов. Це система заходів, спрямована на виправлення недоліків психології чи поведінки (психічно здорової) людини за допомогою спеціальних заходів психологічного впливу.

Психотерапія - це більш глибокий і тривалий процес психологічного лікування, спрямований на зміну глибоко закорінених психологічних проблем, патологічних зв'язків і думок, які можуть впливати на різні аспекти життя особи. Вона має справу з різноманітними порушеннями в людей, які страждають на різні види соматичних чи психічних захворювань (розладів), травм.

Порушення розвитку — звичайний розвиток, що протікає в незвичайних (несприятливих) умовах, патогенний характер яких перевищує компенсаторні можливості індивіда, внаслідок чого останній потребує медико-соціальної та психолого-педагогічної допомоги. Порушений розвиток

розглядається як особливий спосіб генезу психіки, який визначається характером несприятливих умов, у яких він реалізується.

Психічне здоров'я — стан психіки і психологічного добробуту, в якому індивід спроможний адаптуватися до стресових ситуацій, використовувати свої ресурси та здібності для подолання життєвих труднощів, підтримувати стабільні та задовільні відносини з іншими, реалізовувати свій потенціал і відчувати себе задоволеним життям. Важливим аспектом психічного здоров'я є відсутність психічних розладів.

Реабілітація - це комплексний підхід до відновлення фізичних, психологічних, соціальних та професійних функцій особи, яка зазнала психологічних труднощів, дисфункцій або інвалідності. Цей процес спрямований на поліпшення якості життя і повернення індивіда до повноцінного функціонування в суспільстві, відновлення втрачених функцій його організму.

Ретардація — часткове чи тотальне відставання в темпах розвитку. Незавершеність, відставання окремих періодах розвитку, відсутність еволюції ранніх форм.

Розвиток психічний — поступальні, позитивні та незворотні зміни у вигляді якісних новоутворень у структурі психіки.

Розщеплення психіки — дезінтеграція (розпад) окремих функцій психіки, що веде до втрати своєї цілісності.

Соматичне здоров'я — стан фізичного здоров'я або фізичного добробуту пацієнта або особи, яка перебуває під медичною або психіатричною оцінкою. Це поточний стан органів і систем організму, основу якого складає біологічна програма індивідуального розвитку

Спонтанний (раптовий) розвиток — зміни, що виникають у процесі розвитку в результаті самонавчення під впливом наслідування.

Спрямований розвиток — розвиток потенціалу індивіда з обмеженими можливостями або особливими потребами в умовах, які цьому сприятимуть.

Фізичне здоров'я — стан фізичного добробуту та функціонування організму. Це включає в себе аспекти, такі як фізична активність, харчування, відсутність хронічних захворювань чи фізичних обмежень, а також важливі показники, такі як пульс, кров'яний тиск, маса тіла і інші фізіологічні параметри.

Функціональний генез — позитивні зміни в структурі свідомості під впливом цілеспрямованих впливів – навчання, виховання, корекції.

Хроногенність — принцип, згідно з яким, чим раніше у віковому відношенні виникає патогенний вплив, тим важче та різноманітніше його наслідки для процесу психічного розвитку.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Основна література

1. Бочелюк В.Й. Психологія людини з обмеженими можливостями : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 264 с.
2. Гребінь Н.В. Методичні матеріали до навчального курсу „Основи спеціальної психології”. Організація самостійної роботи. – 2021. – Львів. -53с.
3. Кобильченко В., Омельченко І. Спеціальна психологія: нав. посіб. К.: Академія, 2020. 224 с.
4. Пахомова Н.Г., Кононова М.М. Спеціальна психологія: навч. посіб. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2018. 357 с.

Допоміжна література

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (№ 1324 – VII від 5 червня 2014 року)
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1324-183>.
2. Лазоренко Т.М., Головська Ю.С. Соціально-психологічна робота з родинами, в яких виховують діти з ДЦП. Наука і освіта. 2019. № 9. С. 87-91.
3. Лазоренко Т. М. Вплив психологічного клімату на комунікативні здібності дітей із розладами спектру аутизму (РСА). Габітус. № 48. 2023. С. 194-198.
4. Лобанова А. С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : «Каравела», 2017. 470 с.

5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Інформаційні ресурси

Інформаційні ресурси:

1. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського : URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>

2. Одеська національна наукова бібліотека : URL : <http://odnb.odessa.ua/>

3. Бібліотека Університету Ушинського : URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>

4. Міжнародний класифікатор хвороб: URL <https://uk.wikipedia.org/wiki/>